

RIVUS strategie water

Kompas voor de wateropgaven in West-Overijssel

Colofon

Rapporttitel:	<i>RIVUS strategie water</i>
Datum:	<i>21 september 2022</i>
Auteurs:	<i>Gert Dekker</i> (Ambient) <i>Sebastiaan van den Oever</i> (Ambient)
Contactgegevens:	Ambiënt Advies B.V. Lange Hagelstraat 30, 3581 BK Utrecht Postbus 255, 3500 AG Utrecht Telefoon: 06-41344011 Email: g.dekker@ambient.nl Website: www.ambient.nl

Inhoudsopgave

1.	Water als drager van de leefomgeving in West Overijssel	3
2.	Wat hebben we al gerealiseerd?	4
3.	Wat zijn onze uitdagingen nu en in de toekomst?	5
4.	Wat willen we met elkaar bereiken en hoe doen we dat?	7
4.1	Doelen en actielijnen	7
4.2	Gezamenlijke doelen voor de fysieke leefomgeving	7
4.3	Doelen van de regionale samenwerking	8
4.4	Bedrijfszekerheid (afval)waterketen als randvoorwaarde	8
4.5	Leidende principes.....	8
4.6	Actie lijnen en een realiserende regio	9
5.	Hoe gaan we dat organiseren?	10

1. Water als drager van de leefomgeving in West Overijssel

West-Overijssel bestaat uit oude en nieuwe grond. Van hoge droge zandgronden tot rivierlandschappen met dijken en van veenweidegebieden tot polders. Al honderden jaren wordt hier geleefd met water als VRIEND én VIJAND. Menige storm en overstroming heeft veel verdriet en schade gebracht, maar het water zorgde ook voor welvaart en voorspoed via handel en transport over de IJssel en de Zuiderzee, bouwen op de hoge zandruggen en landbouw op de vruchtbare rivierklei. Kortom: Water is van oudsher een drager voor de leefomgeving in West-Overijssel, zowel landschappelijk als voor het faciliteren van de functies wonen, werken en recreëren.

Klimaatverandering en een toenemende druk op de ruimte (door intensief gebruik en verstedelijking) vormen een uitdaging om de leefomgeving leefbaar te houden. Het omgaan met deze uitdagingen vraagt om inzet op lokale (gemeenten) en regionale schaal (RIVUS). Wij staan samen aan de lat voor de realisatie van een veilige en aantrekkelijke leefomgeving. Als RIVUS kunnen we oplossingen treffen die het lokale niveau overstijgen, waarbij we voorkomen dat alle partijen afzonderlijk telkens hetzelfde wiel (moeten) uitvinden. Daarmee jagen we de uitvoering bij de afzonderlijke partners aan.

Sinds 2013 werken de gemeenten Dalfsen, Deventer, Kampen, Olst-Wijhe, Raalte, Staphorst, Zwolle, Zwartewaterland, provincie Overijssel en Waterschap Drents Overijsselse Delta samen aan een duurzaam en doelmatig afvalwatersysteem. In maart 2022 tekenden de partners het Bestuursakkoord Water & Klimaatadaptatie 2022 -2027. Hierin zetten zij de RIVUS samenwerking voort op het gebied van water en klimaat, waarmee de agenda van RIVUS verder is verbreed.

Het bestuursakkoord is uitgewerkt in twee sporen, namelijk klimaatadaptatie en water. Elk spoor heeft een eigen strategie en uitvoeringsprogramma. Klimaatadaptatie en water hangen natuurlijk sterk met elkaar samen. Beide sporen kennen daarom een duidelijke samenhang.

Voor u ligt de strategie water, waarin de ambities uit het bestuursakkoord voor een aantal waterthema's is uitgewerkt. De strategie start met een korte terugblik op thema's en uitgevoerde projecten en beschrijft vervolgens de uitdagingen en ontwikkelingen in de (afval)waterketen en het watersysteem. Daaruit volgen doelen voor de fysieke leefomgeving en voor de regionale samenwerking. Vervolgens geeft de strategie weer hoe we als RIVUS samenwerken om de doelen te realiseren.

2. Wat hebben we al gerealiseerd?

Sinds 2013 hebben de RIVUS-partners programmatisch en effectief gewerkt aan gezamenlijke ambities en doelen. Bij de start waren de RIVUS-partners gericht op:

- het vergroten van de professionaliteit in het beheer van de afvalwaterketen
- het realiseren van een besparing (minder meer), oplopend tot een bedrag van 6 miljoen euro per jaar vanaf het jaar 2020
- het realiseren van een duurzamere waterketen en
- het laten afnemen van de kwetsbaarheid van de organisatie van de beheertaken in de afvalwaterketen.

De kostenbesparing kwam voort uit nationale afspraken over kostenbesparing in de waterketen in het Bestuursakkoord Water (BAW, 2011). De kostenbesparingen zijn inmiddels gerealiseerd (zie RIVUS thermometer 2019) en het zwaartepunt in de ambities is geleidelijk verschoven naar de aspecten professionaliteit, duurzaamheid en kwetsbaarheid.

De gezamenlijk ambities voor (het beheer) van de afvalwaterketen zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op de RIVUS visie (afval)waterketen 2030 (zie tekstkader hoofdstuk 3 en Figuur 1). De visie was en is een belangrijke bron van energie voor het programma. De uitgevoerde projecten binnen RIVUS omvatten veel verschillende thema's, zoals meten & monitoren in de (afval)waterketen, kennisuitwisseling over rioolbeheer- en onderhoud, duurzaamheid & circulariteit en communicatie over watergebruik. Voorbeelden van deze projecten zijn:

- Uniformering beheer mechanische riolering
- Afstemming wegbeheer en rioolbeheer
- Functioneren (afval)waterketen (data, meten en monitoren)
- Verlenging levensduur riolering

Het uitvoeringsprogramma water geeft in hoofdstuk 2 een overzicht van de gerealiseerde RIVUS-projecten.

3. Wat zijn onze uitdagingen nu en in de toekomst?

Het beheer van de (afval)waterketen en het (stedelijk) watersysteem en de context waarin het zich afspeelt, is continu in beweging. Maatschappelijke ontwikkelingen hebben directe invloed op het werkveld¹ en leiden tot een aantal wateropgaven in West-Overijssel, zoals het in stand houden en uitbreiden van de (afval)waterketen, het klimaat adaptief inrichten van de openbare ruimte, het versterken van waterkeringen, het verbeteren van de waterkwaliteit en het verbeteren van de afvoer- en bergingscapaciteit van het watersysteem. Het werkveld bij gemeenten en waterschap is de laatste decennia sterk veranderd.

Klimaatverandering zorgt voor een toenemende kans op weersextremen. Hevige regenval en perioden van hitte en droogte hebben gevolgen voor de kwaliteit en kwantiteit van grond- en oppervlaktewater en de kwaliteit van de gehele leefomgeving. De uitdaging is om de bebouwde omgeving en het landelijk gebied zodanig in te richten dat de negatieve gevolgen van de effecten van weersextremen beperkt blijven. Daarnaast hebben ook de woningbouwopgave en drukte in de ondergrond gevolgen voor de leefomgeving. In het kader van deze opgaven stelt het kabinet nieuw nationaal ruimtelijk beleid op. De Nationale omgevingsvisie (NOVI) wordt aangescherpt met nationale structurerende keuzes. De grote, urgente opgaven krijgen vorm en uitvoering via verschillende nationale programma's, zoals het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en het Programma Water en bodem als Basis. Deze programma's worden op termijn mede sturend voor de uitvoering van beheertaken in de (afval)waterketen en het (stedelijk) waterbeheer.

Ook de energietransitie raakt de (afval)waterketen, doordat de deze consequenties kan hebben voor de inrichting van de ondergrond in wijken en straten en de (afval)waterketen zelf mogelijkheden kent voor energiebesparing en terugwinnen van duurzame energie. Naast de energietransitie heeft ook het sluiten van kringlopen en het beperken van afvalstromen consequenties voor (innovatie in) de (afval)waterketen.

De Omgevingswet vraagt om een andere manier van werken. Er wordt uitgegaan van samenwerking met alle betrokken partijen (participatie), waarbij wordt geluisterd naar de wensen vanuit de samenleving met oog voor het waarborgen van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. De overheid moet daarom ook vanuit het waterbelang en het waarborgen van (ruimtelijke) kwaliteit aangeven wat wel en niet kan.

De opkomst van datagedreven werken, nieuwe zuiveringstechnieken en de toename van (nieuwe) stoffen in het afvalwater zijn andere ontwikkelingen die invloed hebben op de (afval)waterketen en brengen uitdagingen en mogelijkheden met zich mee.

Het komen tot zorgvuldige afwegingen en doelmatige beheer- en investeringsbeslissingen vraagt enerzijds om voldoende inzicht in de toestand en in het functioneren van de (afval)waterketen en het watersysteem en anderzijds voldoende (ervarings)kennis en capaciteit in de organisatie van de RIVUS-partners. Mede als gevolg van de toenemende vergrijzing staat dit laatste onder druk. Samen werken aan de wateropgaven van vandaag en morgen is daarom ons gezamenlijk vertrekpunt.

¹ Beschrijving maatschappelijke ontwikkelingen is deels gebaseerd op de module water- en rioleringsprogramma van de Kennisbank van Stichting RIONED (Dekker & Van Esch 2022).

Visie afvalwaterketen 2013

In 2013 hebben de RIVUS partners een gezamenlijk beeld geschetst van de (afval)waterketen in 2030. Het doel van de visie is om bepalende ontwikkelingen van de (afval)waterketen en hoe we hierop acteren in beeld te hebben en een kapstok te bieden voor (toekomstige) maatregelen en samenwerking. In de RIVUS visie zijn vijf thema's geïdentificeerd:

1. Volksgezondheid
Voorkomen contact met water waarin ziekteverwekkers zitten (water op straat, overstortwater, wadi's). Meer duidelijkheid antibiotica-resistentie nodig.
2. Klimaatbestendigheid
Adaptatie nodig voor beperken wateroverlast, hittestress, watertekort en waterkwaliteitseffecten. Daarbij richten op haalbare meerwaarde.
3. Milieu-impact
Van focus op alleen het voldoen aan normen naar waarde voor de maatschappij (incl. effecten op de omgeving).
4. Bedrijfszekerheid
Meer bewust en expliciet keuzes maken door risico gestuurd ontwerp en beheer. Meer transparantie en verantwoording nodig intern en extern. Kennis borgen en in huis halen.
5. Energie & grondstoffen.
Stapsgewijs bijdragen aan transitie naar een circulaire maatschappij door waardevolle componenten in afvalwater te benutten en bouwmaterialen her te gebruiken door vergaand scheiden. Voor een echte doorbraak is kritische massa nodig.

Figuur 1 geeft de samenvatting van deze visie. We zijn inmiddels halverwege het tijdspad tussen het ontwikkelen van de visie en het eindbeeld. Een aantal maatschappelijke ontwikkelingen zetten zich versneld voort. De visie 2030 als toekomstbeeld is bedoeld als 'stip op de horizon' en nog steeds actueel².

Figuur 1 Rivus visie afvalwaterketen 2030

² <https://www.rivus.net/visie/album/visie-beeld/>

De doelenboom geeft bijbehorende subdoelen weer. De verschillende doelen en subdoelen hangen onderling samen. De doelstellingen onder toekomst bestendig watersysteem hebben zowel betrekking op klimaatadaptatie als op het thema water. Bij klimaatadaptatie ligt de nadruk op het functioneren bij extreme situaties. Bij het thema water ligt de nadruk meer op het functioneren op reguliere situaties.

Iedere organisatie werkt de doelen specifiek uit, passend binnen de eigen organisatie (en taken) en het eigen grond- en beheergebied.

4.3 Doelen van de regionale samenwerking

De afspraken in het regionale bestuursakkoord staan in het teken van regionale samenwerking. Samenwerking om een waterbestendige en kwalitatief aantrekkelijke woon- en werkregio te kunnen realiseren en uitvoering aan te jagen, in samenhang met andere strategische opgaven en rekening houdend met grensoverschrijdend karakter.

Het realiseren van de doelen uit het bestuursakkoord leidt tot specifieke samenwerkingsdoelen voor het *Platform Water*:

- A. Verminderen kwetsbaarheid (capaciteit, cybersecurity)
- B. Verbeteren kwaliteit uitvoering
- C. Kennisontwikkeling (benutten kennis en capaciteit)
- D. Kostenbesparing
- E. Benutten kansen digitalisering

4.4 Bedrijfszekerheid (afval)waterketen als randvoorwaarde

De basis voor het functioneren van de (afval)waterketen en het voorkomen van risico's voor volksgezondheid en het milieu is bedrijfszekerheid. Bedrijfszekerheid is daarom een randvoorwaarde voor de regionale samenwerking in de (afval)waterketen. Bedrijfszekerheid creëren we door meer bewust en expliciet keuzes te maken middels risico gestuurd ontwerp en beheer. Daarnaast is voor bedrijfszekerheid transparantie en verantwoording nodig, zowel in de eigen organisaties als naar de omgeving. Bedrijfszekerheid bereiken we ook door kennis te borgen en in huis te halen. Dit sluit aan bij de doelen voor regionale samenwerking.

4.5 Leidende principes

We werken samen vanuit leidende principes om de eerder genoemde (samenwerkings)doelen te realiseren. Deze principes geven richting bij (strategische) beleids- en beheerkeuzes die we maken.

1. Handelen op basis van inzicht in de toestand en daadwerkelijk functioneren van het (afval)watersysteem.
2. Integrale benadering:
 - (Afval)waterketen (inzamelen-transport-zuiveren)
 - Interactie deelsystemen (regenwater-grondwater-oppervlaktewater)
3. Inrichting en beheer openbare ruimte gebiedsgericht en integraal:
 - Samenhang tussen domeinen assetmanagement, zowel boven – als ondergrond
4. Anticiperen op (ruimtelijke) ontwikkelingen:
 - Water is (mede) sturend bij ontwikkelingen (inbreng begin planproces)
 - Laten zien dat het kan: Samen aan de slag in ruimtelijke plannen met de omgang met zorgwekkende stoffen, klimaatadaptatie, monitoren, circulariteit, etc.

4.6 Actie lijnen en een realiserende regio

RIVUS is een realiserende regio. Vanuit het bestuursakkoord gaan we in de RIVUS werkregio aan de slag met zes actielijnen voor water en klimaat, om bij te dragen aan de verschillende opgaven:

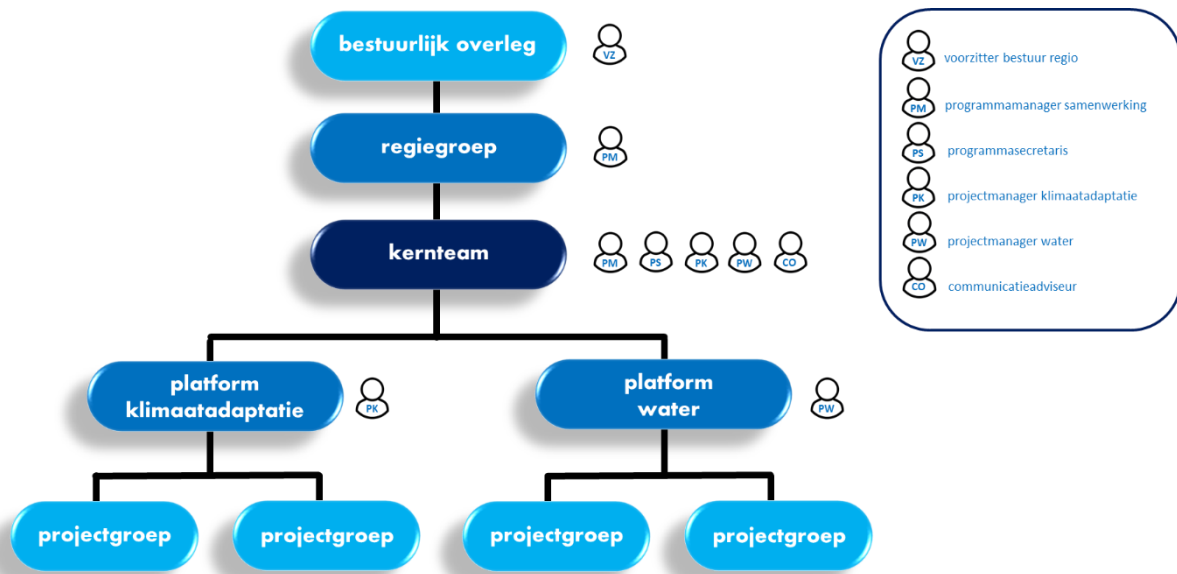
1. Gebiedsgerichte kaders ontwikkelen
2. Goede inpassing van ruimtelijke ontwikkeling in watersysteem en -keten organiseren
3. Mogelijkheden 'nieuw helpt oud' uitwerken (opwentelen)
4. Samen instrumenten ontwikkelen
5. Regionaal klimaatbestendig watersysteem en – keten optimaliseren en de continuïteit borgen
6. Integratie actielijnen

In het bijbehorende uitvoeringsprogramma water werken we deze actielijnen uit in concrete projecten. Onderstaande tabel geeft een overzicht van projecten en actielijnen.

Tabel 1 Actielijnen en projecten

Actielijn	Analyse & onderzoek	Beleidsontwikkeling & afwegingskaders	Instrumenten	Projecten in de fysieke leefomgeving
1. Gebiedsgerichte kaders ontwikkelen		- Beleidskader omgang met afvalwater buitengebied	- Gezamenlijke aanpak en afspraken omgevingsdienst (VTH)	
2. Goede inpassing van ruimtelijke ontwikkeling en watersysteem en – keten ontwikkelen	- Impactanalyse ruimtelijke ontwikkelingen & transformaties		-	Systeem- en ketenmaatregelen
3. Mogelijkheden 'nieuw helpt oud' uitwerken (opwentelen)			- Bouwstenen (afval)water en ruimtelijke ontwikkelingen	
4. Samen instrumenten ontwikkelen	- Gezamenlijke datapost meetdata - Gezamenlijke aanpak standaardisatie GWSW - Uitbreiden gezamenlijk meetnet	- Afwegingskader lozingen bedrijfsmatig afvalwater - Afwegingskader circulariteit - Asset management, integraal beheer openbare ruimte	- Bouwsteen water en riolering in het omgevingsplan - Bouwsteen tariefsysteem rioolheffing	-
5. Regionaal klimaatbestendig watersysteem en – keten optimaliseren en (personele) continuïteit waarborgen	- Branchestandaard gemeentelijke watertaken - Inventarisatie meerwaarde gezamenlijk gemalenbeheer	- Doelstelling waterkwaliteit overige wateren en afwegingskader RO	-	Systeem- en ketenmaatregelen

5. Hoe gaan we dat organiseren?

Figuur 3 Organisatiemodel RIVUS

Het organisatiemodel uit het regionale bestuursakkoord (Figuur 3) geeft de positie van het platform binnen RIVUS aan en is het uitgangspunt voor de samenwerking binnen het *Platform Water*. We verbreden het *Platform Water* van de oorspronkelijke focus op de (afval)waterketen naar het watersysteem en betrekken ook de thema's uit het Sallands Wateroverleg en de voormalige beleids- en beheertafel.

Het reguliere overleg van het platform water richten we zodanig in dat de agenda herkenbare onderdelen bevat voor verschillende doelgroepen (o.a. beleidsmedewerkers, beheerders, (afval)waterketen en watersysteem). De samenstelling van het overleg kan daarmee per agendapunt verschillen. Daarnaast starten we met projectgroepen die aan concrete projecten werken. Het uitvoeringsprogramma geeft hier invulling aan.

Water heeft veel raakvlakken met klimaatadaptatie. We zoeken daarom in het platform water actief de verbinding met het platform klimaatadaptatie.